

A tolmácsok társadalmi helyzetének kutatása: módszertani kérdések

Pataky Éva

E-mail: pataky.eva@gmail.com

Kivonat: A tanulmány áttekintést nyújt a konferenciatolmácsok szakmai státuszának és presztízsének kutatásáról módszertani szempontból. Ebben a témában eddig viszonylag kevés kutatás született. A tanulmány elsősorban a kérdőíves módszerrel dolgozó kutatásokat tekinti át, mivel itt találkozhatunk néhány olyan módszertani problémával, amelyek eltorzíthatják a kapott eredményeket. Ilyen módszertani kérdések pl. a státusz és a presztízs fogalmának definíciója, a kérdőíves felmérésben részt vevők megfelelő szűrése vagy pedig a kérdőívek megfelelő összeállítása (hossza, megszövegezése, felépítése), illetve hogy minek alapján és mihez képest mérjük a szakma társadalmi helyzetét. A szerző úgy gondolja, hogy a cikkben tárgyalt módszertani kérdések kibogozása mindenképpen feltétele annak, hogy a témában végzett esetleges további kutatások eredményei jobban tükrözzék a valóságot.

Kulcsszavak: szakmai státusz és presztízs, konferenciatolmácsok, definíció, kérdőíves módszer, módszertani kérdések

1. A „szociológiai fordulat” a tolmácsolás kutatásában

Míg a tolmácsolás kutatásában korábban a kognitív megközelítés volt a jellemző (Gerver 1969, Gile 1995, Setton 1999), újabban a kutatók fokozatosan elkezdtek figyelni a tolmácsolás társadalmi aspektusaira is (Zwischenberger 2011: 119). Mindez általában igaz a fordítástudományra is: Klauudy (1999) a tolmácsok és fordítók új szerepéről ír, akiket az országhatárok megnyitása rákényszerít arra, hogy „a nyelvi közvetítés mellett társadalmi rétegek és kultúrák közötti közvetítést is vállaljanak” (ibid: 38). Továbbá arról is beszámol, hogy a fordítástudomány új lendületet vett, méghozzá a „társadalmi igények hatására” (ibid: 105). Európában új megközelítések alakultak ki, amelyek által a fordítástudomány alkalmassá vált a szociológia megközelítéseinek alkalmazására (Simeoni 2007: 188). Pöchhacker (2006) a tolmácsolás kutatásában úgynevezett „szociológiai fordulatról” („social turn”) beszél, amely egyfajta paradigmaváltás (ibid: 215) eredménye a tolmácsolástudományban. Szerinte a szociológiai fordulat velejárója, hogy a tolmácsolás modellálásához a szocioprofessionális és intézményi dimenziókat is figyelembe kell venni, ezenfelül pedig az interakció szintjét is, mely a társadalmi folyamatok alapegysége (ibid: 229). Ennek

megfelelően úgy gondolom, hogy érdemes figyelmet fordítani a fordítás és tolmácsolás társadalmi aspektusaira is, hiszen a társadalom, a társadalmi igények azok, amelyek a fordító és a tolmács mindenkori feladatait megszabják.

A 2000-es évek elején egyre több kutató kezdett el foglalkozni a tolmácsolás társadalmi aspektusaival (Angelelli 2004, Diriker 2004, Zwischenberger 2011, Dam és Zethsen 2008, 2013). Ezen belül is külön figyelmet érdemel a fordítók és tolmácsok státuszának és presztízsének kérdésköre (Dam és Zethsen 2008, 2013, Pym et al. 2012, Gentile 2013). Magam is úgy gondolom, hogy érdemes a fordítástudománynak a szociológia felé is nyitnia, és ezzel tovább erősíteni a tudományterület interdiszciplináris jellegét. Mindemellett egyetértek Sela-Sheffy (2011) gondolatával, aki szerint a szociológia felé fordulással nem egy újabb paradigmaváltás kell, hogy végbemenjen a fordítástudományban, melynek az lenne az eredménye, hogy a teljes tudományterület a társadalomtudomány felé tolódna el (ibid: 19). Ehelyett más interdiszciplináris kutatások példáját követve (szociolingvisztika, kulturális szociológia, társadalomtörténet), a társadalomtudományt is bevonva, a gyakorló fordítók és tolmácsok személyére is rá kellene irányítani a figyelmet (ibid: 19).

2. A fordítói és tolmács szakma státuszának és presztízsének kérdéskörében eddig végzett kutatások

A fordítói szakma státusza eddig viszonylag kevés figyelmet kapott (Dam és Zethsen 2008: 71). Ugyanez elmondható a tolmács szakmáról is: eddig kevés olyan tudományos munka született, amely a tolmácsok szakmai státuszával vagy presztízsével, a szakma a társadalomban elfoglalt helyével, szerepével foglalkozott volna. Ezen kevés kutatás között van Gentile (2013) és Dam és Zethsen (2013) kutatása, melyek kifejezetten a konferenciatolmácsok státuszának és presztízsének kérdéskörére koncentrálnak. Míg Gentile (2013) nemzetközi szinten kívánja vizsgálni a konferenciatolmácsok státuszának és presztízsének kérdéseit, addig Dam és Zethsen (2013) ugyanezt a kérdéskört dán, az EU-nál dolgozó főállású konferenciatolmácsokkal és fordítókkal vizsgálja.

Peterson (2011) videószolgáltatoknál dolgozó jeltolmácsokkal végzett kvalitatív kutatása szintén a tolmácsok státuszával és presztízsével foglalkozik, annak ellenére, hogy a presztízs és a státusz terminusok nem jelennek meg a tanulmányban. A cikk a videotolmács-szolgáltatoknál dolgozó jeltolmácsok siralmas munkakörülményeire és alacsony befolyására hívja fel a figyelmet: nem dönthetnek például arról, hogy egy hívást szeretnének-e, képesek lesznek-e tolmácsolni vagy sem (ibid: 205). Tudomásom szerint Magyarországon a tolmácsok státuszával és presztízsével még eddig senki sem foglalkozott.

Dam és Zethsen több tanulmányt is írt ebben a témakörben, fordítók és tolmácsok bevonásával egyaránt. Kutatásaikban többek között dán cégeknél dolgozó belső fordítók státuszával (2008) és a dán EU-s konferenciatolmácsok státuszával (2013) foglalkoznak. Mindkét tanulmány egy-egy empirikus kutatást mutat be, amelyek kérdőívek segítségével mérik fel, hogy a fordítók, illetve a konferenciatolmácsok hogyan látják saját szakmájuk presztízsét illetve státu-

szát a társadalomban. A dán belső fordítókkal végzett kutatásból kiderül, hogy szakmai státuszuk nem kifejezetten alacsony, de mégis alacsonyabb a vártnál (Dam és Zethsen 2008: 93). Ugyanez a tendencia a dán EU-s konferenciatolmácsokkal és fordítókkal végzett felmérésben is megfigyelhető: a kutatók a szakirodalomban olvasottak alapján azt feltételezték, hogy eredményként a konferenciatolmácsok esetében sokkal magasabb státuszt kapnak, mint a fordítók esetében. Végző soron a konferenciatolmácsoknál tényleg magasabb értékeket kaptak, de a tolmácsok még így is kevesebbre értékelték magukat, mint ahogyan a szerzők várták (ibid: 241–242).

Paola Gentile (2013) kutatása a konferenciatolmácsok státuszával és presztízsével foglalkozik globális szinten. Kvantitatív kutatásában szakmai szervezeteken keresztül 53 ország konferenciatolmácsait szólította meg és kérdezett rá olyan, presztízsüket és státuszukat érintő kérdésekre, mint például a díjazás, végzettség és társadalmi elismertség. Kutatásából az derül ki, hogy hogy míg a tolmácsok saját státuszukat viszonylag magasnak ítélik, addig szerintük a társadalom ennél alacsonyabb státuszt rendel hozzájuk (Gentile 2013: 75).

Fontos szót ejteni még Zwischenberger (2011) empirikus kutatásáról, amelyben egy online kérdőív segítségével arra kereste a választ, hogy az AIIC-tagsággal rendelkező konferenciatolmácsok hogyan látják saját szerepüket a kommunikációs folyamatban, illetve hogy szerintük mennyire tekinthető fontosnak a tolmács szerepe a felek közötti kommunikáció során. A válaszadók nagy többsége fontosnak vagy nagyon fontosnak értékelte szerepét a kommunikációs folyamatban – ezzel együtt nagyon érdekes, hogy a tolmácsok státuszát vizsgáló eddigi kutatások viszonylag alacsony szakmai státuszt jeleztek, hiszen ha a munkájuk fontos, azt feltételezhetnénk, hogy ezzel együtt státuszuk és/vagy presztízsük is magasabb.

A fontosság és a tolmács szerepének jellege szorosan összefügg a szakma megítélésével a társadalomban. Míg Simeoni (1998) szerint a fordítónak alárendelt, másodlagos szerep jut, addig Sela-Sheffy (2005) az izraeli irodalmi fordítók kiváltságos szerepét bemutatva vitatkozik Simeoni álláspontjával.

2.1. Definíciók – a státusz és a presztízs fogalmának problematikája

Különbéle szerzők különféleképpen definiálják a státusz és a presztízs fogalmát. A szakirodalmat olvasva szembeötlő volt, hogy vannak, akik a két terminust (státusz és presztízs) összemossák, majdnem szinonimaként használják (Dam és Zethsen 2008, Sela-Sheffy 2005). Paola Gentile (2013) világosan különválasztja a státusz és a presztízs fogalmát: a státuszt intézményi és gazdasági feltételektől teszi függővé, például, hogy a tolmács milyen végzettséggel rendelkezik, és milyen díjazást kap a munkájáért. A presztízst ezzel szemben szerinte a szakmát gyakorló társadalmi és funkcionális szerepe határozza meg: itt az a kérdés, hogy a társadalom hogyan tekint a szakmára, mennyire jelent értéket a társadalom számára. Nagyon találó példát is hoz a státusz és a presztízs közötti különbség érzékeltetésére: míg egy politikus lehet gazdag és befolyásos, a társadalom nem feltétlenül tartja erkölcsileg értékesnek a munkáját, addig egy tanár lehet, hogy nem

keres sokat, de mégis magas a társadalmi presztízse (2013: 65). Peterson (2011), mint már korábban is szó esett róla, nem használja a kifejezéseket, így definíciót sem olvashatunk tőle. Pym et al. (2012) a státusz és a presztízis terminusokat is alkalmazza, de külön csak a státusz fogalmára kínál definíciót (ibid: 11).

Dam és Zethsen (2008) tanulmánya dán cégeknél dolgozó belső fordítók státuszát és presztízst kívánja feltárni. Noha a tanulmány külön fejezetet szentel a státusz definíciójának (1.1 *Defining status*, ibid: 74), mégsem áll elő egyértelmű definícióval. A státusz és a presztízis terminusokat az 1.1 fejezetben egyértelműen szinonimákként használja. A *Defining status* alfejezet címe után elsőként a következő mondat olvasható: „If asked what ensures job prestige, most people intuitively list a selection of parameters such as money, fame, power, educational background, worthiness and value to society”¹ (ibid: 74). Az empirikus kutatás egy 2006-ban, Dániában, a szakmai státuszról végzett tanulmányban használt paramétereket veszi alapul a fordítói státusz felmérésehez (magas fizetés, magas szintű képzettség/szakértelem, láthatóság/hírnév, hatalom/befolyás), így a szerzők szerint a státusz végső soron ezen feltételek magas vagy alacsony szintje mentén értelmezhető (ibid: 75).

Azonban a tanulmány későbbi részében kiderül, hogy a státusz és a presztízis szavak a szerzők szerint mégsem teljesen vonatkoznak ugyanarra a fogalomra. De az nem derül ki világosan, hogy melyik terminus pontosan mit jelent. A fordítók számára kiküldött kérdőív első kérdése a következő: „Is your work as a translator connected with prestige in the company?”² (ibid: 81). Itt nem olvasható arra vonatkozóan információ, hogy mit jelent a *presztízis* terminus. A kérdőív második kérdése már a fordítói státuszra kérdez rá az adott cégnél. Itt egy félmondatnyi információ olvasható annak tisztázására, hogy miért teszik fel ugyanazt a kérdést a *státusz* terminussal is: „The second general question was related to perceived translator status – a near-synonym to ‘prestige’, but somewhat less strong.”³ (ibid: 82).

Dam és Zethsen (2013) tanulmányában a dán EU-s konferenciatolmácsok és fordítók státuszát és presztízst hasonlítja össze. Arra keresik a választ, hogy vajon a konferenciatolmácsok munkája tényleg olyan csillogással és magas szakmai státusszal jár-e, mint ahogyan ezt sok helyen olvashatjuk (Herbert 1952: 3, Gile 2004: 13 in Dam és Zethsen 2013: 230). Ebben a tanulmányban is külön alfejezetet kap a *státusz* fogalma (ibid: 234), azonban a szerzők nem definiálják egyértelműen a kifejezést. Itt a későbbiekben a fordítókhoz és konferenciatolmácsokhoz intézett kérdések már csak a státusz kifejezést tartalmazzák, a *presztízis* szó a *státusz* szó szinonimájaként jelenik meg a tanulmányban.

Pym et al. (2012) a fordítói szakma státuszáról adott ki egy jelentést az Európai Unión belül. A korábbi felmérések adataiból, egy fordítókhoz, 2011 októberében eljuttatott kérdőívből és a kérdőívet kitöltőkkel való e-mail-váltásokból, valamint a velük készített interjúk alapján készült a jelentés, amely a rendelkezésre álló empirikus adatokat a fordítói státusz szemszögéből veszi figyelembe. A szerzők a státusz meghatározására külön alfejezetet szának: 1.1. *What do we mean by status?*⁴ (ibid: 11). A jelentésben a státusz fogalma alatt olyan szociális jelzéseket („a set of social signals” ibid: 11) értenek a szerzők, amelyek a szakértelem és a szakértelem feltételezett értékére vonatkoznak.

Ideális esetben a fordítókat tényleges szakértelmük alapján kellene rangsorolni, azonban a valóságban a fordítást igénybe vevő ügyfelek és a munkaadók a státuszjelzésekre (signals of status, *ibid*: 12) vannak utalva a fordítók értékelésekor, mint például szakmai szervezetben való tagság, oklevelek, stb., melyeket a fordító nem feltétlenül a szakértelmével szerez meg, hanem pl. egy összeg befizetésével (tagság szakmai szervezetben). A fordító szemszögéből pedig a státusz szintén nem egyenlő a szakértelemmel: a státusz olyasvalami, amit a szakértelmen felül meg kell szerezni (*ibid*: 12).

A szerzők szerint a státusz bizonyos jelzések összessége, melyek egy társadalmi csoportot vagy szakmát rangsorolnak a többihez képest. A státusz a következő alkotóelemekből, vagyis jelzésekből (signals) tevődik össze: megbízhatóság, szakmai kizárólagosság (vannak profi és nem profi fordítók, a különbséget jelezheti a diploma megléte vagy hiánya, szakmai szervezetben való tagság stb.), díjazás, elismerés és presztízs, befolyás (*authority*) (*ibid*: 12–13). Láthatjuk a felsorolásból, hogy Pym et al. jelentése (2012) különbséget tesz a státusz és presztízs fogalmai között, még hozzá szerintük a presztízs a státusz egyik részösszetevője. Azonban az elismerés és presztízs (recognition and prestige, *ibid*: 13) fogalmainak kifejtésekor a presztízs jelentése elmosódik:

Recognition and prestige: A general signal of status is the appearance of the translation profession in official documents like listings of economic activities, census records, and taxation systems. These constitute signals of recognized identity, not necessarily of prestige and rates of pay.⁵ (*ibid*: 13)

Ez az alkotóelem a szakma hivatalos dokumentumokban való megjelenésére vonatkozik, például hogy gazdasági tevékenységek felsorolásaiban külön tételt képez-e a fordítás vagy a titkársági feladatokkal veszik egy kalap alá. Továbbá az elismerés és a presztízs nem feltétlenül a presztízs és a díjazás jelzése: ez a kijelentés viszont már ellentmondásos.

A következőként Gentile (2013) definícióit néztem meg közelebbről. Gentile kiemeli, hogy a státusz és a presztízs fogalmát gyakran szinonimaként használják, azonban nála a két fogalom teljesen különvállik, mivel a szociológiában is két külön kategóriát alkotnak ezek a fogalmak: míg a státusz intézményi és gazdasági paraméterek, addig a presztízs szociális és szimbolikus jelentéssel bíró kódok mentén nyer értelmet (*ibid*: 65). Gentile a konferenciatolmácsok helyzetét vizsgálva végig különbséget tesz a két fogalom között, Bourdieu gazdasági és szimbolikus tőkéje alapján. A státusz fogalmát a szociogazdasági megközelítés („socio-economic approach”) (*ibid*: 66), míg a presztízs fogalmát a laikus megközelítés („lay approach”) (*ibid*: 67) mentén határozza meg. A laikus megközelítés itt azt jelenti, hogy a társadalom hogyan tekint a konferenciatolmácsokra, mennyire tartja értékesnek és fontosnak a munkájukat. Bourdieu (1991) szerint míg a státusz a gazdasági tőke létrehozásában szerepet játszó egyik fő tényező, addig a presztízs a szimbolikus tőke megalkotásában játszik szerepet (Bourdieu 1991, idézi Gentile 2013: 67).

A fogalmaknál érdemes még kitérni a habitus fogalmára (Bourdieu 1977), amely olyan attitűdök, szokások összessége, melyek viselkedésünket, cselekvé-

seinket befolyásolják. Simeoni (1998) a fordítói habitusról ír, mely szerinte a történelem során a fordítói szakma másodlagos, alárendelt szerepének megfelelően alakult ki. Így a fordítók saját maguk is elismerik alacsony státuszukat (ibid: 7). Szerinte a fordítók alárendelt szerepe spontán alakult ki, a fordító a szerzőhöz viszonyított szerepköréből kifolyólag (ibid: 8). A habitus kapcsán szeretném megemlíteni a Horváth (2012) által használt, viselkedés (behaviour) fogalmát, amely szintén azon szerepek, attitűdök összességéként írható le, amelyek a szakmai viselkedést, a tolmács szerepét jellemzik.

A fentiekből látszik, hogy egy kivétellel (Gentile 2013) egyik szerző sem áll elő világos és egyértelmű definícióval a szakmai státusz és a szakmai presztízs fogalmainak meghatározására. Sokszor láthatjuk, hogy a két kifejezés összeemosódik, nem tudni, hogy különálló fogalmakról vagy szinonimákról van-e szó. Véleményem szerint a későbbi kutatások során érdemes lenne világosan meghatározni, hogy mit értünk a terminusok alatt, máskülönben a kutatás eredményei, amelyben felhasználtuk a terminusokat, szintén homályos eredményt fognak hozni.

2.2. Az eszköztár kérdésköre: hogyan, milyen módszerekkel tanulmányozható a szakma presztízse és státusza?

Ebben a részben a témában eddig született műveket veszem sorra abból a szempontból, hogy milyen módszerekkel vizsgálták a szakma presztízst és státuszát. A vizsgálódás lehet elméleti és empirikus jellegű is. Ezen belül az empirikus jellegű kutatásokat szeretném közelebbről megnézni, mivel úgy gondolom, hogy árnyaltabb képet adnak a valóságról, mint az elméleti munkák.

2.2.1 Az empirikus kutatások kvalitatív és kvantitatív módszerei

Az empirikus jellegű kutatások két csoportra oszthatók, aszerint, hogy kvantitatív (statisztikai) vagy pedig kvalitatív (esettanulmányok) jellegű kutatásról van-e szó. A fordítók és/vagy tolmácsok presztízisének illetve státuszának kutatásakor a kvantitatív módszerek között a kérdőívezést, illetve különféle statisztikák felhasználását lehet említeni (Dam és Zethsen 2008, Dam és Zethsen 2013, Zwischenberger 2011, Pym et al. 2012, Gentile 2013). A kvalitatív, vagyis nem statisztikákon, hanem a kisebb léptékű, részletekben elmerülő kutatások esetében szóba jöhetnek az érintettekkel végzett esettanulmányok, illetve interjúk. A szóban forgó témában végzett empirikus kutatások között a kvalitatív jellegű kutatások foglalják el a kisebb részt (Pym et al. 2012). Pym et al (2012) kutatása is csak részben kvalitatív jellegű, hiszen az interjúk mellett statisztikákat és kérdőíveket is alkalmazott. Ez érthető, mivel amíg nem áll rendelkezésre megfelelő mennyiségű statisztikai adat, addig nincs mi alapján részletekbe menő, kvalitatív jellegű kutatásokat végezni. Ehhez először arra van szükség, hogy egy áttekintést kapjunk a területről, és ezen belül általános mintázatokat, trendeket azonosítsunk, melyekre a későbbi (esetlegesen már kvalitatív) kutatásokat lehet alapozni (Dam és Zethsen 2013: 237).

A jelen dolgozat a kvantitatív, kérdőívekkel dolgozó, statisztikai jellegű kutatásokhoz kapcsolódó módszertani problémákra kíván rávilágítani.

2.2.2. *Kvantitatív kutatási módszer: a kérdőív és a kérdőív módszertani kérdései*

A témában vizsgálódó, empirikus kutatásokat végző kutatók szinte mindegyike használt kérdőívet a fordítók és tolmácsok presztízsének és státuszának feltárásához. A kutatók alapvetően a kérdőív két formáját használják: a papíralapú és az online kérdőívet. Dam és Zethsen (2008) papíralapú kérdőívet alkalmaztak, melyeket postán küldtek ki a részt vevő cégeknek, akik aztán továbbították őket a fordítóknak. Az idő előrehaladtával az online kérdőív már egyre jelentősebb szerepet kap. Dam és Zethsen (2013) későbbi, konferenciatorolmányokkal és fordítókkal végzett kutatásukban már online kérdőívet alkalmaztak, melyet 2011 februárjában küldtek ki a résztvevőknek. Zwischenberger (2011) is online kérdőívet használt, és cikkében ismerteti, hogy milyen előnyökkel jár a webalapú kérdőív használata a papíralapú kérdőívekkel szemben: sok potenciális résztvevőt lehet elérni, rövid időn belül, a válaszok automatikusan rögzíthetők egy olyan adatbázisban, melyet statisztikai adatelemző programokkal (pl. SPSS) is el lehet érni. További előnye az internetes kérdőíveknek az anonimitás, és az, hogy egy résztvevő biztosan csak egyszer tudja kitölteni a kérdéssort (ibid: 123-124). Gentile (2013) is online kérdőívet készített a kutatásához.

Mindazonáltal a papíralapú kérdőív sem teljesen elvetendő ötlet, és vannak az internetes kérdőíveknek hátrányai is. Például az online felületen kitöltendő kérdőívet csak akkor töltik ki, ha éppen rászánják az időt, és nagy az esély arra is, hogy ha az illető nem annyira lelkiismeretes, esetleg félbe is hagyhatja a kitöltést. Ezzel szemben a papíralapú kérdőívet személyesen is átadhatjuk a megkérdezettnek, és megvárhatjuk, míg az illető kitölti. Ezzel a módszerrel lehet, hogy hosszabb idő alatt érünk el kevesebb adatközlőt, de véleményem szerint jelentősen, akár 100 %-ra is növelhetjük a kitöltési arányt.

Az általam olvasott felmérések többsége online kérdőívet alkalmazott, így az 1. táblázatban három, online felületen közzétett kérdőívet hasonlítok össze az alkalmazott szoftver, az elérhetőség időtartama, a kitöltés időtartama, a kérdőív hossza, a kitöltési arány, a feltett kérdések jellege (eldöntendő, feleletválasztós vagy kifejtős), a feldolgozás módja és a kontroll-/szűrőkérdések és az anonimitás szempontjából.

Az következő oldalon a táblázatban láthatjuk, hogy az ingyenes kérdőívgeneráló portálok jó kiindulási alapként használhatók online felmérések készítéséhez. Az e-mail csatolmány megnyitása körülményes, a válaszokat el kell külön menteni, majd pedig ismét csatolva el kell küldeni a kérdőívet. Ezzel szemben az e-mailben kiküldött linkre csak rá kell kattintani, ki lehet zárni, hogy valaki többször töltsse ki a kérdéssort (Zwischenberger 2011: 124), és az anonimitás is garantálható (Zwischenberger 2011: 124).

Az elérhetőség időtartamát tekintve meglehetősen különböző adatokat kapunk. Mindenesetre érdemes több hétig elérhetővé tenni a kérdőíveket, hogy a megkérdezetteknek legyen elég idejük a válaszadásra: a háromból két esetben egy bizonyos idő eltelte után a válaszadók emlékeztető üzenetet kaptak (Zwischenberger 2011, Dam és Zethsen 2013). A kérdőívek hossza kb. 30–40 kérdés, a kitöltési idő Gentile (2013) és Dam és Zethsen (2013) esetében kb. 10 perc. Mivel Zwischenberger (2011) kérdései kifejtősek, ezért a kitöltés ideje

1. táblázat
Három online kérdőív összehasonlítása

Szempon	Zwischenberger (2011)	Dam és Zethsen (2013)	Gentile (2013)
Szoftver	Lime Survey: kérdőigeneráló eszköz, ingyenes szoftver	Online kérdőív, a szoftvert nem adták meg	SurveyMonkey.com: internetes portál
Az elérhetőség időtartama	2008.09.22.–2008.10.11.; 7 hét	2 hétig állt rendelkezésre; 2011 februárjában	2014. május vége – 2014. július vége; kb. 2 hónap
A kérdőív hossza	41 kérdés; 3 rész; nem ismert, hogy mennyi időt vesz igénybe a kitöltés	33 kérdés; a kitöltés kb. 10 percet vesz igénybe	35 kérdés; 10 rész; kb. 10 perc a kitöltési idő
Kitöltési arány	28,5%; 2474-ből 704 kitöltés	29 tolmácsból 23 töltötte ki (79 %); 89 fordítóból 63 töltötte ki (71%)	806 megkezdett kitöltés; 803-an fejezték be; nem ismert, hogy hány potenciális kitöltőhöz jutott el a kérdőív
A feltett kérdések jellege	Nyitott végű kérdések, melyekre szöveges választ vár a kutató	Feleletválasztós, 1-től (alig vagy egyáltalán nem) 5-ig (nagyon) értékelhetik a kérdést	Feleletválasztós kérdések (1-5-ig értékelhető kérdések), lehetett a végén szöveges kommentárt fűzni a kérdőív egészéhez.
Hogyan dolgozták fel az eredményeket?	Kézzel	SPSS	SPSS
Voltak-e kontrollkérdések?	Igen, de nem részletezi őket a szerző.	Igen	Nem
Volt-e bevezető, amely garantálta az anonimitást?	Igen, de csak az utolsó oldalon, a „leadás” gomb megnyomása előtt.	Igen, a bevezetőben elmondja, hogy a felmérés teljesen anonim, és kéri, hogy őszinte, nem politikai korrekt válaszokat.	Nem lehet tudni, erre nem tér ki a szerző.
A megkérdezettek köre/terjesztési kör	AIIC-tagok	Az Európai Parlamentnél és Bizottságnál dolgozó dán belső fordítók és tolmácsok	Szakmai szervezetek, közösségi oldalak

nem határozható meg pontosan, de valószínűleg hosszabb időt vett igénybe, mint a másik két kérdőív.

Szerintem érdemes viszonylag rövid, 10 perces kitöltési időnél nem hosszabb kérdőíveket összeállítani a megfelelő kitöltési arány elérése érdekében. Ezt alátámasztják a táblázatban szereplő adatok is: míg Zwischenberger (2011) viszonylag hosszadalmas, kifejtős kérdéseit a megkérdezettek kevesebb mint 30%-a töltötte ki maradéktalanul, addig a másik két esetben a feleletválasztós kérdések jóval magasabb kitöltési arányt produkáltak. Ennek megfelelően míg a kifejtős kérdésekhez kézi feldolgozás volt szükséges, addig a másik két esetben az SPSS statisztikai szoftverrel dolgozták fel a kutatók a válaszokat.

A szűrő- vagy kontrollkérdések fontosak lehetnek abból a szempontból, hogy megszűrjünk a válaszadókat: egyáltalán alkalmasak-e a felmérésben való részvételre (tényleg konferenciatolmácsként dolgozik-e az illető, van-e elegendő szakmai tapasztalata, stb.). Míg Zwischenberger (2011: 124) és Dam és Zethsen (2013: 240) esetében voltak ilyen jellegű kérdések, addig Gentile (2013) kutatásában nem szűrte a válaszadókat. Ez azért problematikus, mert nem tudhatjuk biztosan, hogy tényleg csak a konferenciatolmács szakmát gyakorlók töltötték-e ki a kérdőívet. Éppen ezért egy kérdőív esetében szerintem mindenképpen szükség van néhány bevezető szűrőkérdésre.

Ha a megkérdezettek körét nézzük, Dam és Zethsen (2013) és Zwischenberger (2011) szintén jobban megszűrte a válaszadókat: Dam és Zethsen (2013) az Európai Parlamentnél és Bizottságnál dolgozó fordítókat és tolmácsokat célozta meg, és a részvétel további feltétele volt az is, hogy a válaszadó legalább hat hónapja dolgozzon fordítóként/tolmácsként, és hogy rendelkezzen legalább egy mesterdiplomával. Zwischenberger (2011) szintén szűrte mintával dolgozott: a kérdőívet csak AIIC-tagok kapták meg, mindenki személyes linket kapott, melyet másnak nem küldhetett tovább (ibid: 124). Gentile (2013) a válaszadókat semmilyen szempontból nem szűrte meg: a cikkben nem találtam utalást esetleges szűrőkérdésekre, és a kérdőíveket nem csak szakmai szervezetek kapták meg (noha a válaszadók többsége szakmai szervezet tagja volt), hanem közösségi oldalakon is terjesztette a szerző (Gentile 2013: 68). Ezáltal lehetőség nyílt arra, hogy minél több szakmabelihez eljusson a kérdéssor, azonban így arról nem gondoskodott, hogy tényleg csak konferenciatolmácsok töltsék ki a kérdőívet, és ne olyanok, akik konferenciatolmácsnak vallják ugyan magukat, de a valóságban nem azok. A megkérdezettek körét mindenképpen érdekesebb szűrni, hiszen fontos kritérium, hogy ténylegesen azt a csoportot szólítsuk meg, akiknek a társadalmi helyzetére kíváncsiak vagyunk.

A megkérdezettek körével kapcsolatban további érdekes kérdés lehet, hogy magukat az érintetteket kérdezzük-e meg, vagy pedig a szakmán kívül állókat is. Míg az 1. táblázatban megjelenő három felmérés közvetlenül a fordítókhöz és a tolmácsokhoz fordult, addig egy korábbi, fordítókkal végzett felmérés (Dam és Zethsen 2008) nemcsak magukat a fordítókat, de a velük egy cégnél, más munkakörben dolgozó kollégáikat is megkérdezte arról, hogy hogyan látják fordító kollégáik státuszát, illetve presztízsét a cégnél. A táblázatban szereplő felmérések között Gentile (2013) és Dam és Zethsen (2013) felmérése a szakmán kívül állók szempontját úgy veszi figyelembe, hogy magukat az érintetteket (a

fordítókat és tolmácsokat) kérdezi meg arról, hogy szerintük a társadalom mit gondol a szakmájukról. Mely más szakmákhoz hasonlítják őket, megfelelő-e a díjazásuk, mennyire láthatóak, milyen mértékű szakértelem szükséges a munkájukhoz, stb. Úgy gondolom, hogy ez mindenképpen hasznos, de ha magukat a kívülállókat kérdeznénk meg ugyanerről, vagy őket is megkérdeznénk, közelebb kerülnénk a válaszhoz. Viszont itt sem mindegy, hogy kiket szólítunk meg: mivel az átlagember fejében gyakran összemosódik a fordító és a tolmács fogalma, így érdemes olyanokat megszólítani, akik együtt dolgoznak az érintett csoporttal, pl. konferenciatolmácsok esetében a technikusokat, konferenciaszervezőket, a konferencia résztvevőit.

Az anonimitás kérdését szintén fontos szempontnak tartottam: Zwischenberger (2011) és Dam és Zethsen (2013) kérdőívében is tudatják a kitöltőkkel, hogy a felmérés teljesen anonim módon történik: míg az első esetben a kérdőív leadása előtt, addig a második esetben a kitöltés megkezdése előtt kapják meg a résztvevők ezt az információt. Véleményem szerint a kitöltési arányt növelheti, ha ez az információ még a kitöltés megkezdése előtt jut el a válaszadóhoz, ezt a táblázatban szereplő kitöltési arányra vonatkozó adatok is alátámasztják. Zwischenberger (2011) ezzel kapcsolatban említi meg az online kérdőív egyik nagy előnyét: a szoftver alkalmazása lehetővé teszi, hogy az e-mail címek alapján ellenőrizzük, hogy ki töltötte már ki a kérdőívet, azonban maguk a kérdőívek nem rendelhetők hozzá az egyes e-mail címekhez (ibid: 124).

Ezenkívül fontos még a kérdőívek felépítése. Zwischenberger (2011) kérdőíve három részből áll. Az első rész szociodemográfiai jellegű adatokra kérdez rá, pl. életkor, nem, munkatapasztalat, nyelvkombináció. A második rész a tolmácsolás minőségére vonatkozó kérdéseket tesz fel, míg a harmadik, egyben leghosszabb rész a konferenciatolmács kommunikációs folyamatban játszott szerepével foglalkozik. Ez a kérdőív viszonylag hosszú volt, ennek megfelelően a kitöltési arány alacsony lett. Érdemes tehát viszonylag rövid, átlátható kérdőívet készíteni, ha azt szeretnénk, hogy a kitöltési arány magasabb legyen.

Dam és Zethsen (2013) kérdőíve egy rövid bevezetővel indít, melyben közli, hogy a felmérés anonim, és kéri a válaszadót, hogy őszintén válaszoljon, továbbá kerülje a „politikailag korrekt válaszadást” (ibid: 240). Az első részt szűrőkérdések előzik meg. Az első rész demográfiai jellegű: az életkorra, a válaszadó nemére, képzettségére vonatkozó információkra kérdez rá. A második rész tartalmazza a szakma státuszára vonatkozó kérdéseket, melyek öt kritérium alapján állnak össze: (1) díjazás; (2) képzettség/szakértelem; (3) láthatóság/hírnév; (4) hatalom/befolyás; (5) fontosság/érték a társadalom számára. A válaszadók egytől ötig értékelhették a kérdéseket. Például arra, hogy mennyire tartják láthatónak magukat a konferenciatolmácsok, az 5-ös válasz azt jelentette, hogy magas fokig, viszont az 1-es válasz azt, hogy alig vagy egyáltalán nem.

A három kérdőív közül Gentile (2013) kérdőíve a legösszetettebb: 10 részből áll, melyek a következők: (1) demográfiai adatok; (2) szakmai adatok (munkatapasztalat, szakmai szervezetben való tagság, stb.); (3) mi a véleménye a hatósági tolmácsolásról (public service interpreting); (4) képzettség és mi a véleménye a tolmácsoláskutatásról; (5) díjazás; (6) a tolmácsszakma láthatósága a médiában; (7) a státuszról alkotott felfogása; (8) a presztízsről alkotott

felfogása; (9) a tolmács szerepe; (10) mit gondol a szakma jövőjéről (Gentile 2013: 68–69). Az eredményeket az alábbi kategóriák szerint osztja fel: (1) a státusz szociodemográfiai tényezői; (2) a presztízsről alkotott felfogás. Az (1) kategória az alábbi két alkategóriára oszlik fel: (1a) szakmai szervezetben való tagság, autonómia és teljes munkaidő; (1b) képzettség és díjazás (ibid: 69). Véleményem szerint kicsit zavaró, hogy az eredményeket nem a kérdőív felépítését követve közli. Kicsit sok a kategória és a felosztás, így nehezebben lehet átlátni magát a kérdőívet és az eredményeket. A kérdésekre szintén öfokozatú válaszokat lehetett adni, az 5-ös válasz a legerősebb (abszolút egyetért), míg az 1-es válasz a leggyengébb lehetőség (egyáltalán nem ért egyet), továbbá vannak olyan kérdések is, melyeknél kategóriákat kell kiválasztani (pl. milyen szakmai kategóriába sorolná a saját szakmáját).

Láthatjuk tehát, hogy a kérdőíves felmérések esetén pontosabb eredmények érhetők el, ha a megkérdezettek körét megsűrjük, ezzel ténylegesen azokhoz intézve a kérdéseket, akiket meg akarunk szólítani. Továbbá a megfelelő kitöltési arány elérése érdekében érdemes rövidebb, átláthatóbb kérdéssort írni.

2.3. Az eddigi kutatások eredményei

2.3.1. A státusz és presztízis vizsgálata: mihez képest?

A fordítói szakma presztízst és státuszát tanulmányozó eddigi kutatások két részre oszthatók aszerint, hogy a fordítók és/vagy tolmácsok helyzetét mihez vagy kihez képest vizsgálták. Az első kategóriába sorolhatók azok a kutatások, amelyek az adott szakma státuszát és presztízst a társadalomban, illetve a többi szakma között elfoglalt helye szerint vizsgálták (pl. Gentile 2013). Gentile többek között azt vizsgálja, hogy a konferenciatolmácsok milyen szakmai kategóriába sorolják magukat: (a) vezérigazgató, törvényhozó; (b) ügyvéd, orvos; (c) középiskolai tanár, újságíró, építész; (d) általános iskolai tanár, nővér, szociális munkás (a kategóriákhoz az ILO foglalkozásokra vonatkozó nemzetközi rendszerét veszi alapul, de mint ahogyan a későbbiekben írok róla, nem teljesen világos, hogy Gentile milyen tényezők alapján alakította ki ezeket a kategóriákat, lásd 64. oldal). Ide sorolható Simeoni (1998) tanulmánya is, melyben a fordítók alárendelt, másodlagos szerepéről ír a szerzők munkájához képest (ibid: 8). Továbbá itt kell megemlíteni Pym et al. (2012) jelentését, melyben a fordítói szakma a többi szakmához viszonyított helyzetét vizsgálta az Európai Unión belül.

A második kategóriába pedig azok a kutatások sorolhatók, amelyek a fordítók vagy tolmácsok helyzetét a fordítói szakmán belül elfoglalt helyük alapján vizsgálták, például hogy a konferenciatolmácsok magasabb helyet töltenek-e be a fordítói szakma státuszkontinuumán mint a fordítók (Dam és Zethsen 2013).

2.3.2. Milyen szempontok szerint érdemes vizsgálni a státusz és a presztízis kérdését?

A státusz és a presztízis kérdését az általam vizsgált szerzők nagyjából hasonló szempontok mentén vizsgálják, melyek között a díjazás és a képzettség szinte minden esetben szerepel.

Dam és Zethsen (2008) négy szempontot vesz figyelembe, melyek a következők: (1) magas fizetés; (2) magas képzettség/szakértelem; (3) láthatóság/hírnév; (4) hatalom/befolyás, melyek egy Dániában a szakmák státuszáról, 2006-ban végzett felmérésből származnak. Említésre méltó, hogy a fordítói szakma nem szerepelt a 2006-os felmérésben vizsgált szakmák között. A későbbiekben ugyanez a szerzőpáros (Dam és Zethsen 2013) ugyanezeket a szempontokat egy ötödik szemponttal kibővítve használja fel: (1) díjazás; (2) képzettség/szakértelem; (3) láthatóság/hírnév; (4) hatalom/befolyás; (5) fontosság/érték a társadalom számára.

Pym et al. (2012) a státuszt bizonyos státuszjelzések összességének tekinti, melyek a következők: megbízhatóság, szakmai kizárólagosság (vannak profi és nem profi fordítók, a különbséget jelezheti a diploma megléte vagy hiánya, szakmai szervezetben való tagság, stb.), díjazás, elismerés és presztízs, befolyás (*authority*) (ibid: 12-13). A tanulmány szociológiai, valamint gazdasági szempontok alapján vizsgálja a fordítói szakmai státuszát. A szociológiai szempontok közé tartozik a professzionalizáció, amely egy szakma kialakulásának folyamatát jelenti, melyben fontos szerepet kap a kontárok, a szakmához nem értők kizárása (ibid: 80). Ide tartozik még a szakmai szervezetek szerepe, a nemek megoszlása a szakmán belül, hogy a szakmában mennyire jellemző a szabadúszó, illetve a részmunkaidős munkarend, milyen szerep jut a munkaadóknak (kizárólag az árakat akarják lenyomni vagy felismerik a minőség szerepét is). A gazdasági szempontok alatt egyedül a díjazás jelenik meg.

Gentile (2013) tanulmányában a presztízs és státusz kérdéseit a 2.2.2. pontban már említett kritériumok alapján járja körbe. A (1) státusz szociogazdasági tényezői között öt elemet sorol fel: (1) tagság szakmai szervezetben; (2) szakmai autonómia; (3) teljes munkaidő; (4) képzettség; (5) díjazás. A (2) státuszról és presztízsről alkotott felfogás kategóriájában a státusz esetében a tolmácsoknak más szakmákhoz kellett hasonlítaniuk a sajátjukat, a 2012-es ISCO-besorolás⁶ alapján. A presztízs esetében a tolmácsokat arról kérdezte, mennyire tartja fontosnak a társadalom a munkájukat.

Látható, hogy nagyjából mindegyik szerző hasonló kritériumokat tart fontosnak a szakma társadalmi helyzetének vizsgálatánál. Minden esetben az a legfontosabb, hogy megfelelően definiáljuk az általunk vizsgált fogalmakat (státusz vagy presztízs), és hogy meghatározzuk, hogy mi tartozik bele az általunk megjelölt fogalmak hatókörébe. Fontosnak tartom továbbá, hogy ne a státusz és presztízs fogalmak használatával tegyük fel a megkérdezetteknek a kérdéseket, hiszen ezek a fogalmak nem mindenki számára jelentik ugyanazt a társadalmon belül: ezt abból is láthatjuk, hogy maguk a szerzők sem látják egységesen a fogalmak jelentését. Éppen ezért nem tartom jó ötletnek azt, ahogyan Dam és Zethsen belefoglalták ezeket a terminusokat a kérdőíveikbe (Dam és Zethsen 2008: 81, 82; 2013: 241). Véleményem szerint sokkal célravezetőbb, ha előre meghatározzuk, hogy mit kívánunk vizsgálni (pl. státusz), ez a fogalom mit takar (pl. díjazás és képzettség szintje), és a válaszadóktól nem azt kérdezzük meg, hogy szerintük milyen magas a státuszuk, hanem hogy milyen mértékű a díjazásuk és a képzettségi szintjük. Dam és Zethsen ugyan a státusz és presztízs attribútumaira is egyenként rákérdez (díjazás, képzettség, stb.), azonban azzal, hogy ezeket a terminusokat belefoglalja a kérdőívbe, megzavarhatja a válaszadót.

2.3.3. Milyen eredmények születtek eddig?

Az eddigi kutatások csupán egy nagyon kis részt fednek le a fordítói szakmák státuszának és presztízsének kutatásában, így mindenképpen további kutatásokra van szükség. Gentile (2013) kutatása nemzetközi szinten vizsgálja a konferenciatolmácsok helyzetét, azonban mindemellett jó lenne látni a kép részleteit is, hogy egyes országokban mi a helyzet. Erre eddig csak Dam és Zethsen (2008, 2013) kutatásai vállalkoznak, melyek a dán fordítók és konferenciatolmácsok helyzetével foglalkoznak.

Általánosságban véve az derül ki az eddigi kutatásokból, hogy a fordítók státusza viszonylag alacsony a társadalomban (Simeoni 1998, Dam és Zethsen 2008, Pym et al. 2012), és a nyelvi közvetítői szakmán belül, továbbá más szakmákhoz viszonyítva a konferenciatolmácsok státusza sem olyan magas, mint ahogyan azt gondolnánk. Gentile (2013) eredményeiből látjuk, hogy a konferenciatolmácsok díjazása elfogadható (az eredeti kérdés így szól: „*Do you think that a conference interpreter’s remuneration is adequate?*” (ibid: 74), szakmájukat pedig az ügyvéd, orvos, stb. típusú foglalkozások közé sorolják (ibid: 75). Azonban szerintük a társadalom csupán a középiskolai tanár, újságíró, stb. kategóriába eső foglalkozásokhoz hasonlítja munkájukat, melyek az alacsonyabb státuszú foglalkozások közé sorolhatók Gentile szerint:

...interpreters consider themselves as fully-fledged professionals, but they believe that they are not accorded the status they deserve. This pattern is observed across all nations: a chi-square test (sv .000, $p < 0.05$) revealed that in the most represented countries (with a number of responses higher than 20), in which conference interpreting is also well established, the number of responses corresponding to low status (3–4 category, representing secondary school teachers and primary school teachers respectively) were higher compared to those expected...⁸ (ibid: 76).

Gentile a besorolás kategóriáit négy csoportba sorolja; ezt a négy kategóriát pedig az ILO Foglalkozások Nemzetközi Osztályozási Rendszerének 2012-es kiadásából kölcsönözte (ibid: 74). Azonban számomra ez nem volt teljesen világos, mivel az ILO-besorolásban nem találtam a szakmák alacsony vagy magas státuszára vonatkozó részeket és Gentile négy kategóriájának megfeleltethető csoportokat sem. Gentile cikkében nincs világosan leírva, hogy például a középiskolai tanár miért foglal el alacsonyabb helyet az orvosnál a szakmák státuszát tekintve, noha adhatott volna valamilyen magyarázatot erre, például a díjazást alapul véve. Továbbá a kérdőív szempontjából ez a besorolás módszertanilag is problematikus lehet, hiszen nem mindenki pontosan ugyanezen kategóriáknak megfelelően ítéli meg a szakmák státuszát.

A presztízzsel kapcsolatos kérdésekre adott válaszok már kevésbé adnak pozitív eredményeket: a konferenciatolmácsok többsége szerint munkájuk a társadalom számára csupán „bizonyos mértékig”, vagy „nem igazán” fontos (ibid: 79).

In the present survey, which analyses conference interpreters at a global level, 415 out of 803 respondents believe that society considers interpreting as important only “to some extent”, and 224 respondents believe that the general population “does not really” regard interpreting as a socially valuable job.⁹ (ibid: 79)

Ez a kutatás tehát elsődlegesen a presztízs és nem a státusz deficitjét mutatja meg. Felmerül viszont a kérdés, hogy a díjazás „megfelelősége” mit takar: ha a szakma viszonylag alacsony presztíziséhez viszonyítva megfelelő a díjazás, akkor ez így már nem tükröz magas státuszt.

Dam és Zethsen (2013) felméréséből láthatjuk, hogy annak ellenére, hogy a szakirodalom a konferenciatolmácsok munkájára gyakran tekint csillogással, ragyogással teli foglalkozásként (Herbert 1952, Gile 2004 in Dam és Zethsen 2013: 230), mégsem élveznek sokkal magasbb státuszt mint fordító társaik. A tanulmány által figyelembe vett tényezők közül csak az általánosságban vett szakmai státusz és presztízs (ibid: 241), a láthatóság (ibid: 246) és a társadalom által vélt szakértelem (ibid: 245) tekintetében született statisztikailag szignifikáns különbség a fordítók és tolmácsok között a tolmácsok javára, és ezekben az esetekben sem volt nagy az eltérés a két csoport között.

A konferenciatolmácsok presztízse és státusza szempontjából Zwischenberger (2011) felméréséből a tolmács sikeres kommunikációban játszott szerepéről szóló rész lehet érdekes. A megkérdezettek döntő többsége (97,2 %) a négy válaszlehetőség közül (nagyon fontos, fontos, kevésbé fontos, nem fontos) az első kettő (nagyon fontos, fontos) lehetőséget jelölte meg. Mindemellett fontos információ, hogy a „nem fontos” lehetőséget egyetlen konferenciatolmács sem jelölte meg. Zwischenberger (2011) nyitott, kifejtős kérdéseivel arra kereste a választ, hogy a tolmácsok miként látják magukat a tolmácsolt kommunikáció folyamatában. A szerző 14 kategóriát különített el a szöveges válaszok alapján, melyek között a négy leggyakrabban előforduló kategória a következő négy volt: (1) facilitator of communication (a kommunikáció létrejöttében segít); (2) mediator (közvetítő); (3) communicator (kommunikátor); (4) bridge/link (híd/kapocs) (ibid: 126). Horváth (2012) a második és harmadik kategóriát is említi, mikor a tolmács szerepéről ír a tolmácsok kommunikációs viselkedése kapcsán (ibid: 31, 34). Itt módszertani problémát jelent, hogy mivel a nyitott kérdésekre szöveges válaszok születtek, így a szerző maga határozta meg a létrejövő 14 kategóriát: így nem lehetséges, hogy a kategóriák teljesen objektívek legyenek. Azonban, ahogyan a szerző is kiemeli, ezeket a kategóriákat jól lehetne használni egy másik, a tolmácsok szerepét kutató felmérésben.

3. Összegzés

A fentiekből látszik, hogy noha már vannak kutatások, amelyek a konferenciatolmácsok szakmai státuszával illetve presztízisével foglalkoznak, még mindig további kutatómunkára lenne szükség, és tovább kellene fejleszteni az alkalmazott módszertani eszközöket is.

A globális perspektíva mellett (Gentile 2013) érdemes volna az egyes országokban is megnézni, elsősorban kvantitatív kutatásokkal, hogy milyen a konferenciatolmácsok szakmai státusza és presztízse, hogy árnyaltabb képet kapjunk a témáról, és láthatóvá váljanak az egyes országok közötti esetleges különbségek. Ezután, a második lépésben lehetőség nyílna arra, hogy részletekbe menő kutatásokat végezzünk, esetleg interjúk, esettanulmányok formájában.

Ezen kívül szükség volna arra, hogy a dolgozatomban kifejtett, néhány módszertani buktatót is orvosolják a kutatók. Először is szükség lenne pontos definíciókra: ki mit ért státusz és presztízis alatt, és milyen paramétereket foglalnak magukba ezek a kifejezések. Továbbá kérdőíves felmérések esetén fontos a célcsoport megfelelő szűrése, hogy tényleg azt a csoportot szólítsuk meg, akiket szeretnénk. A kérdőívek megfelelő felépítése, megfogalmazása is fontos kritérium, illetve annak pontos meghatározása, hogy kihez képest, mi alapján kívánjuk vizsgálni a konferenciatolmácsok helyzetét a társadalomban, és miért. Ha sikerülne elkerülni a fentiekben kifejtett módszertani buktatókat, sokkal pontosabban lehetne felmérni a konferenciatolmács-szakma helyzetét a társadalomban.

A témát azért is érdemes tovább kutatni, mert ha fény derül a konferenciatolmács-szakma valódi helyzetére a társadalmon belül és a fordítói szakmák között, akkor a helyzet ismeretének megfelelően tudnának maguk a szakmai szervezetek és a képző intézmények esetlegesen eszközöket találni a szakma társadalmi megítélésének alakítására. Ha ilyen (még nem ismert) eszközök révén javítható egy szakma presztízse és státusza, ezzel egyidőben akár javíthatók lennének a konferenciatolmácsok munkájának körülményei is (pl. készületi anyag elérhetővé tétele, az ügyfelek jobban tudják, hogy mit jelent a konferenciatolmács munkája, és hogy milyen feltételekre van szükség a megfelelő munkavégzéshez). Továbbá a szakma ilyen módon jobban megismerhetővé válhatna a társadalom számára: már nem csak a csillogást és a megfeythetlen szellemi teljesítményt, de az embert és a valódi szakmát is megpillanthatnánk a mítoszok mögött.

Mindehhez azonban mindenképpen szükség van olyan módszertani eszközökre, amelyekkel világosan és egyértelműen mérhető a szakmai státusz és presztízis, hiszen világosan megfogalmazott definíciókkal és szilárd módszertani alapokkal lehet világosan értelmezhető eredményeket kapni.

Irodalom

- Angelelli, C. V. 2004. *Revisiting the Interpreter's Role*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Bourdieu, P. 1977. *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press. (Translated by: Nice, R.)
- Bourdieu, P. 1991. *Language and Symbolic Power*. Harvard: Harvard University Press. (Translated by: Raymond, G., Adamson, M.)
- Dam, H. V., Zethsen K. K. 2008. Translator Status – a Study of Danish Company Translators. *The Translator* Vol. 14. No. 1. 71–96.

- Dam, H. V., Zethsen K. K. 2013. Conference Interpreters – the Stars of the Translation Profession? A Study of the Occupational Status of Danish EU Interpreters as Compared to Danish EU Translators. *Interpreting* Vol. 15. No. 2. 229–259.
- Gerver, D. 1969. The Effects of Source Language Presentation Rate on the Performance of Simultaneous Interpreters. In: Pöchhacker, F., Shlesinger, M. (eds) 2001. *The Interpreting Studies Reader*. New York: Routledge. 52–67.
- Gentile, P. 2013. The Status of Conference Interpreters: A Global Survey into the Profession. *Rivista Internazionale di Tecnica della Traduzione: International journal of translation*. Trieste: University of Trieste. Vol. 15. 63–82.
- Gile, D. 1995. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Horváth, I. 2012. *Interpreter Behaviour*. Budapest: Hang Nyelviskola Bt.
- Horváth, I. 2015. *Bevezetés a tolmácsolás pszichológiájába*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. <http://www.eltereader.hu/kiadvanyok/bevezetes-a-tolmacsolas-pszichologiajaba/> (utolsó elérés időpontja: 2016.02.03.).
- Klaudy, K. 1999. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- International Standard Classification of Occupations Structure, group definitions and correspondence tables*. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_172572.pdf 2012. ILO: Geneva. (utolsó elérés időpontja: 2016.02.22.).
- Peterson, R. 2011. A Narrative Inquiry into Interpreting in Video Settings. In: Nicodemus, B., Swabey, L. (eds) *Advances in Interpreting Research. Inquiry in action*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Pöchhacker, F. 2006. „Going Social?” On Pathways and Paradigms in Interpreting Studies. In: Pym, A., Shlesinger, M., Jettmarová, Z. (eds) *Sociocultural Aspects of Translating and Interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 215–232.
- Pym et al. 2012. The Status of the Translation Profession in the European Union. (DGT/2011/TST) Final Report. http://ec.europa.eu/dgs/translation/publications/studies/translation_profession_en.pdf (utolsó elérés időpontja: 2015.01.13.).
- Sela-Sheffy, R. 2005. How to Be a (Recognized) Translator. Rethinking Habitus, Norms, and the Field of Translation. *Target* Vol. 17. No. 1. 1–26.
- Sela-Sheffy, R., Shlesinger, M. (eds) 2011. *Identity and Status in the Translational Professions*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Setton, R. 1999. *Simultaneous Interpretation: A Cognitive and Pragmatic Analysis*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Simeoni, D. 1998. The Pivotal Status of the Translator’s Habitus. *Target* Vol. 10. No. 1. 1–39.
- Simeoni, D. 2007. Between Sociology and History. Method in Context and in Practice. In: Wolf, M. és Fukari, A. (eds) *Constructing a Sociology of Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 187–204.
- Zwischenberger, C. 2011. Conference Interpreters and their Self-representation. In: R. Sela-Sheffy és Shlesinger, M. (eds) *Identity and Status in the Translational Professions*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 119–133.

Jegyzetek

- ¹ Ha feltesszük a kérdést, hogy mi biztosítja a szakmai presztízst, a legtöbben olyan paramétereket adnak meg, mint például pénz, hírnév, hatalom, képzettség, érdem és érték a társadalom számára. (ford. P.É.)
- ² Presztízssel jár az Ön munkája fordítóként a cégnél? (ford. P.É.)
- ³ A második általános kérdés a fordító státuszának felfogására vonatkozott – amely a presztízsnak majdnem a szinonimája, csak kevésbé erős kifejezés. (ford. P.É.)
- ⁴ Mit értünk a státusz alatt? (ford. P.É.)
- ⁵ Általános státuszjelzés a fordítói szakma megjelenése hivatalos dokumentumokban, mint például gazdasági tevékenységek felsorolásában, népszámlálásokról szóló nyilvántartásokban és adózási rendszerekben. Ezek az elismert szakmai identitás jelzéseinek részét képezik, és nem feltétlenül a presztízis és a díjazás jelzései. (ford. P.É.)
- ⁶ Az ILO Foglalkozások Nemzetközi Osztályozási Rendszerének 2012-es kiadása: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_172572.pdf
- ⁷ Ön szerint megfelelő a konferenciatolmácsok díjazása? (ford. P.É.)
- ⁸ ...a tolmácsok teljesértékű szakembernek tekintik magukat, de úgy érzik, hogy nem kapják meg azt a státuszt, amit megérdemelnének. Ezt a mintát az összes nemzet esetében meg lehetett figyelni: a káhnégyzet próba (sv .000, p <0.05) kimutatta, hogy a leginkább reprezentált országokban (ahol a válaszok száma meghaladta a huszat), ahol továbbá a konferenciatolmácsolás jól kialakult szakma, az alacsony státuszhoz megfelelő válaszok száma (3-as és 4-es kategória, amely a középiskolai, illetve az általános iskolai tanárok munkájának felel meg) magasabb volt a vártnál... (ford. P.É.)
- ⁹ Ebben a felmérésben, amely a konferenciatolmácsokat globális szinten tanulmányozza, a 803 válaszadóból 415-en gondolják úgy, hogy a társadalom csak „bizonyos mértékig” tartja fontosnak a tolmácsolást, és 224 válaszadó szerint a lakosság általában „nem igazán” tartja társadalmi szempontból értékes munkának a tolmácsolást. (ford. P.É.)